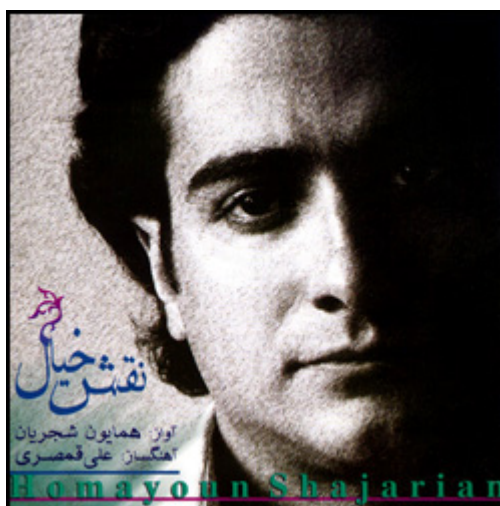

به نام خدا

وبلاگ اختصاصی همایون شجریان
<http://homayounshajarian.blogfa.com>

نقش خیال

اثر همایون شجریان

خرید اینترنتی

| سه‌هفتد سلطاندوست |

| تیرماه ۱۳۸۵ |

• در آغاز:

اواسط مهرماه ۱۳۸۴ (۱۴ مهر، مصادف با نخستین روزهای ماه رمضان) بود که چهارمین آلبوم مستقل همایون شجریان به آهنگسازی علی قمصری، با نام **نقش خیال** روانه‌ی بازار شد. شنیدن نام علی قمصری به عنوان آهنگساز اثر جدید همایون یک غافل‌گیری بزرگ بود. این اثر تفاوت‌های قابل توجهی با سه آلبوم پیشین همایون شجریان (نسیم وصل، ناشکیبا و شوق دوست) داشت و تا حدودی از قالب‌های موسیقی اصیل ایرانی نیز فاصله گرفت. نظرات موافق و مخالف گوناگونی را به دنبال داشت. برخی معتقد بودند که نوآوری‌ها در این آلبوم بر جذابیت کار افزوده و نشانگر خلاقیت و استعداد بالای آهنگساز جوان آن دانستند. بعضی دیگر نیز این نوآوری‌ها و ساختارشکنی‌ها را مناسب ندانسته و گهگاه آن را به شدت مورد انتقاد قرار دادند.

• فهرست قطعات آلبوم نقش خیال:

۱. مقدمه‌ی نوا / برای تار و ارکستر زهی / ۷:۳۱
۲. ساز و آواز "نقش خیال" / هم‌نواز آواز: علی قمصری / غزل سعدی / ۱۴:۱۶
۳. تصنیف "توبه‌شکن" / غزل مولانا / ۵:۰۹
۴. تصنیف "دوای دل" / غزل مولانا / ۸:۲۸
۵. هم‌نوازی تار و تنبک / ۷:۲۰
۶. تصنیف "با سواران" / غزل مولانا / ۶:۲۲
۷. آواز "گناه عشق" / همراه با ارکستر / غزل سعدی / ۴:۵۹
۸. * قطعه‌ی "رخس زار" / ساخته‌ی علی قمصری / ۵:۳۴

زمان کل: ۵۹:۳۹

*= تنها در سی‌دی گنجانده شده است.

• شناسنامه‌ی آلبوم "نقش خیال"

آواز: همایون شجریان
آهنگساز و سرپرست گروه: علی قمصری
اشعار: سعدی و مولانا (علیهما رحمه)

نوازندگان:

مصباح قمصری / کلارینت، دودوک، دیجی‌ریدو
نیما رحمتی / کمانچه
نوید جابری / تنبور
حامد زند کریمخانی / تنبک
گلناز خاضعی / دف، دهل
عرفان شهرآبادی / نی
بهزاد احمدی / طبل
امیر حسین طریقت / کوزه، تنبک تصنیف "توبه‌شکن"
هیرش نقشبندی / کاسوره
علی قمصری / تار، بم‌تار، عود، سه‌تار، گیتار
مازیار ظهیرالدینی / ویلن
علی جعفری / ویلن
پیام طونی / ویلن، آلتو، سولیست تصنیف "دوای دل"
امیر پورخلجی / ویلن، آلتو، ویلنسل، سولیست "مقدمه‌ی نوا"
علیرضا خورشیدفر / کنترباس

عکس روی جلد، طرح و اجرا: مژگان شجریان

تاریخ انتشار: ۱۴ مهرماه ۱۳۸۴

ضبط: استودیو آوا، ترانه، رولند، باران

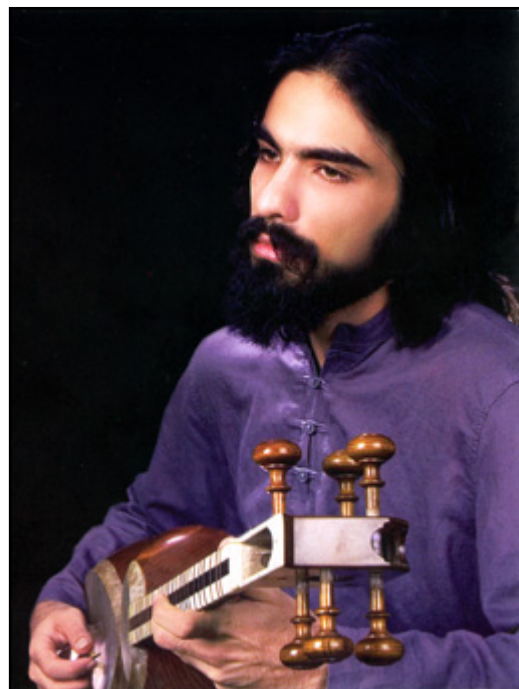
ضبط صدای خواننده و میکس: ری‌موند موسسیان

تدوین و مسترینگ دیجیتال: ری‌موند موسسیان / همایون شجریان

• علی قمصری

علی قمصری در شهریورماه ۱۳۶۲ در شهر تهران متولد شد. او تحصیلات راهنمایی و دبیرستانی خود را در هنرستان عالی موسیقی ادامه داد و برای ارتقای قابلیت‌های تحلیلی و تفکری خود، در رشته‌ی ریاضی - فیزیک نیز فارغ‌التحصیل شد؛ از این رو بود که وی در دوره‌ی دبیرستان، اجازه‌ی شرکت در المپیادهای ریاضی و فیزیک را کسب کرد.

علی قمصری در سال ۱۳۸۰ ارکستر بزرگ سرمد را تأسیس نمود و در آن به عنوان سرپرست، آهنگساز و نوازنده، آغاز به فعالیت جدی خود نمود. این ارکستر موفق به انجام اجراهای متعددی در کشور شد و توانست در سال ۱۳۸۲ عنوان مقام نخست جشنواره‌ی موسیقی جوان را از آن خود سازد. او هم اکنون دانشجوی دوره‌ی کارشناسی رشته‌ی موسیقی است.

در مجموعه‌ی “نقش خیال” شاهد جنبه‌های گوناگونی از توانایی‌های علی قمصری هستیم، به امید موفقیت‌های روزافزون برای این هنرمند جوان در ارائه‌ی آثار ارزشمند موسیقی.

* برای مطالعه‌ی گفت‌وگوی روزنامه‌ی همشهری با علی قمصری، به [اینجا](#) بروید.

• ساز و آواز "نقش خیال"

[وَه که جدا نمی‌شود نقش تو از خیال من] (۲)
تا چه شود به عاقبت در طلب تو حال من
نالهی زیر و زار من زارترست هر زمان
[بس که به هجر می‌دهد عشق تو گوشمال من] (۲)
نور ستارگان سِتد روی چو آفتاب تو
دست‌نمای خلق شد قامت چون هلال من
پرتو نور روی تو [هر نفسی به هر کسی] (۲)
می‌رسد و نمی‌رسد نوبت اتصال من
خاطر تو به خون من رغبت اگر چنین کند
هم به مراد دل رسد خاطر بدسگال من
دیده زبان حال من بر تو گشاد رحم کن
چون که اثر نمی‌کند در تو زبان قال من
[بر گذری و ننگری باز نگر که بگذرد] (۲)
فقر من و غنای تو، جور تو احتمال من
چرخ شنید ناله‌ام گفت منال سعیدیا
[گاه تو تیره می‌کند آینه‌ی جمال من] (۲)

سعدی

وَه که جدا نمی شود نقشِ تو از خیالِ من
تا چه شود به عاقبتِ در طلبِ تو حالِ من
نالهِ زیر و زارِ من زارتر است هر زمان
بس که به هجرمی دهد عشقِ تو گوشمالِ من
نورِ ستارگانِ ستد رویِ چو آفتابِ تو
دستِ نمایی خلق شد قامتِ چون هلالِ من
پرتو نورِ رویِ تو هر نفسی به هر کسی
می رسد و نمی رسد نوبتِ اتصالِ من
خاطرِ تو به خونِ من رغبتِ اگر چنین کند
هم به مرادِ دل رسد خاطرِ بدسگالِ من
دیده زبانِ حالِ من بر تو گشادِ رحمِ کن
چون که اثر نمی کند در تو زبانِ قالِ من
برگزندی و ننگری باز نگر که بگذرد
فقرِ من و غنایِ تو جورِ تو احتمالِ من
چرخ شنید ناله ام گفت منالِ سعدیا
گاه تو تیره می کند آینه جمالِ من

ساز و آواز "نقش خیال"

آواز | همایون شجریان
تار | علی قمصری
غزل | سعدی

وبلاگ اختصاصی همایون شجریان
<http://homayounshajarian.blogfa.com>

• توضیحات شعر ساز و آواز "نقش خیال"

- **وَه:** در اینجا بر شگفتی و تعجب دلالت دارد. **نقش:** تصویر. **تا:** خدا می‌داند، معلوم نیست. **طلب:** در چاپ یغمایی « هوس » آمده است. **معنای بیت:** در شگفتم که تصویر تو چنین جدایی‌ناپذیر در خیال من نقش بسته است. خدا می‌داند که سرانجام، کار من در طلب وصال تو به کجا خواهد انجامید و چه سرنوشتی پیدا خواهیم کرد.
- **ناله:** گذشته از معنای « فریاد »، به معنای « آواز حزن‌انگیز » هم هست. **زیر:** (در موسیقی) صدایی که بسامد آن زیاد باشد. نازک (در مقابل بم). **زار:** ۱. ناتوان، ضعیف ۲. سوزناک. **هر زمان:** هر لحظه، لحظه به لحظه. **هجر:** جدایی، دوری. **گوشمال:** در ساز زهی تارها از یک طرف به سیم‌گیر (که ثابت است) بسته می‌شود و از طرف دیگر به گوشی‌های چرخان. این تارها را نوازنده به هنگام کوک کردن تارها با یکدیگر می‌پیچاند. این عمل را شاعران به کنایه « گوشمال » خوانده‌اند و از آن دو معنا اراده کرده‌اند: یکی « کوک کردن »، و دیگری « تنبیه و تأدیب ». در اینجا سعدی خود را به سازی - مثلاً چنگ - تشبیه کرده است که عشق یار، نوازنده‌ی آن است. [در این بیت واژه‌های « ناله » و « زیر » و « گوشمال » تناسب موسیقایی دارند و در اینجا صنعت مراعات‌النظیر به کار رفته است]. **معنای بیت:** ناله‌ی زیر و ضعیف و سوزناک من لحظه به لحظه ضعیف‌تر می‌شود، از بس که عشق تو با پنجه‌ی جدایی مرا گوشمال می‌دهد.
- **دست‌نمای خلق:** انگشت‌نمای مردم. **هلال:** مظهر « باریکی و خمیدگی » است. **معنای بیت:** همان‌گونه که وقتی خورشید طلوع می‌کند ستارگان ناپدید می‌شوند (چهره‌ی خورشیدمانند تو، روشنائی ستارگان را گرفت و آنها را ناپدید کرد (زیبایی تو زیباروهای دیگر را از جلوه انداخت) و قامت من (در غم عشق تو) چنان باریک و خمیده شد که مردم آن را مانند هلال ماه به یکدیگر نشان می‌دهند. [در این بیت میان « ستارگان » و « آفتاب » و « هلال » مراعات‌النظیر شده است].
- **روی:** در چاپ یغمایی « رای » آمده است. **هر نفسی:** هر لحظه. **اتصال:** پیوستن. **معنای بیت:** پرتو نور روی تو در هر لحظه به هر کسی می‌رسد (در هر لحظه به هر کس که بخواهی، چهره نشان می‌دهی)، اما در این میان تنها منم که نوبت اتصال و پیوستنم به تو نمی‌رسد.
- **خاطر:** دل. **بدسگال:** بداندیش، بدخواه. **معنای بیت:** اگر دل تو این‌گونه به ریختن خون من تمایل داشته باشد، سرانجام بدخواه من به مراد دل خود می‌رسد.
- **زبان حال:** وضع و حال شخص که از اندیشه و نیت و احوال درونی او حکایت می‌کند. **زبان قال:** زبان گفتار. **معنای بیت:** چشم من (که در غم تو اشک خونین می‌گرید) به زبان حال با تو به سخن گفتن آغاز کرده است (و می‌گوید) به حالم رحم کن، زیرا هر چه به زبان گفتار می‌گویم و می‌نالیم در تو اثر نمی‌کند. این بیت در چاپ فروغی نیامده است.
- **باز نگر:** ۱. به پشت سر نگاه کن ۲. تأمل کن، بیندیش. **که:** زیرا. **فقر:** نیازمندی. **غنا:** بی‌نیازی، توانگری. **جور:** ستم، آزار. **احتمال:** تحمل. **معنای بیت:** از کنارم می‌گذری و نگاهی به من نمی‌کنی (این همه تند نرو) لحظه‌یی به خود بیا و بیندیش، زیرا نیازمندی من و زیبایی تو، و ستم و آزار تو و صبر و تحمل من، همه روزی به پایان می‌رسد (من نیازمند جمال توام و توانگری تو به زیبایی است، اما این زیبایی سرانجام روزی تمام خواهد شد و نیازمندی من نیز).
- **چرخ:** آسمان. **ناله‌ام:** در چاپ یغمایی « آه من » آمده است. **کاه:** که آه، زیرا آه. « آه و آینه » از اضداداند، زیرا آه آینه را تیره و تار می‌کند، به‌خصوص که در قدیم آینه را از فلزهایی مانند آهن و روی می‌ساختند و برای آنکه زنگ نزنند، پیوسته آن را صیقل می‌زدند و پاک می‌کردند. **آینه:** از آنجا که این بیت از زبان « چرخ » گفته شده است، مراد از آینه « خورشید » است. **معنای بیت:** (آه و ناله‌ی من چنان بلند است که به گوش آسمان می‌رسد) وقتی آسمان آه و ناله‌ی مرا شنید، گفت: سعدی! آه و ناله نکن، زیرا آه دودآلودی که از سینه‌ی آتش‌گرفته‌ی تو بیرون می‌آید، آینه‌ی زیبایی مرا تیره و تار می‌کند (دود آه تو چهره‌ی تابناک خورشید را سیاه می‌کند و جهان را به تاریکی فرو می‌برد).

• تصنیف " توبه‌شکن "

ازین تنگین قفس جانا پریدی
وزین زندان طراران رهییدی
ز روی آینه گل دور کردی
در آینه بدیدی آنچه دیدی
دگر باره شه ساقی! رسیدی
مرا در حلقه‌ی مستان کشیدی
دگر باره شکستی توبه‌ها را
به جامی پرده‌ها را بردیدی
خبرها می‌شنیدی زیر و بالا
بر آن بالا بین آنچه شنیدی
چو آب و گل به آب و گل سپردی
قماش روح بر گردون کشیدی
دگر باره شه ساقی! رسیدی
مرا در حلقه‌ی مستان کشیدی
دگر باره شکستی توبه‌ها را
به جامی پرده‌ها را بردیدی
[ز گردش‌های جسمانی بجستی] (۲)
به گردش‌های روحانی (رسیدی) (۲)
گزین کن، هر چه می‌خواهی و بستان
چو ما را بر همه عالم گزیدی
دگر باره شه ساقی! رسیدی
مرا در حلقه‌ی مستان کشیدی
دگر باره شکستی توبه‌ها را
به جامی پرده‌ها را بردیدی

مولانا

• تصنیف " دوی دل "

دلی کز تو سوزد چه باشد دوایش
چو تشنه‌ی تو باشد که باشد سقایش
چو بیمار گردد به بازار گردد
دکان تو جوید لب قندخایش
به درد و به زاری به اندوه و خواری
عجب چند داری برون سرایش
چو یکدم نبیند جمال و جلالت
بگیرد ملالی ز جان و ز جایش
[تویی باغ و گلشن، تویی روز روشن
مکن دل چون آهن مران از لقایش] (۲)
جهان از بهارش چو فردوس گردد
چمن بی‌زبانی بگوید ثنائیش
جهان سایه‌ی توست روش از تو دارد
ز نور تو باشد بقا و فنایش
[تویی باغ و گلشن، تویی روز روشن
مکن دل چون آهن مران از لقایش] (۴)

مولانا

• تصنیف " با سواران "

تیز دوم تیز دوم تا به سواران برسم
نیست شوم [تا بر جانان برسم] (۲)
خوش شده‌ام خوش شده‌ام پاره‌ی آتش شده‌ام
خانه بسوزم بروم [تا به بیابان برسم] (۲)
چرخ بود جای شرف، خاک بود جای تلف
باز رهم زین دو خطر چون بر سلطان برسم
عالم این خاک و هوا گوهر کفر است و فنا
در دل کفر آمده‌ام [تا که به ایمان برسم] (۲)
خاک شوم خاک شوم تا ز تو سرسبز شوم
آب شوم سجده‌کنان تا به گلستان برسم
چونک فتادم ز فلک ذره‌صفت لرزانم
ایمن و بی‌لرز شوم [چونک به پایان برسم] (۴)

مولانا

• آواز " گناه عشق "

[بیا بیا که مرا با تو ماجرای هست] (۲)
بگوی اگر گنهی رفت و گر خطایی هست
روا بود که چنین بی حساب دل ببری
(مکن) (۲) که مظلومی خلق را جزایی هست
به کام دشمن و بیگانه رفت چندین روز
ز دوستان نشنیدم که آشنایی هست
کسی نماند که بر درد من نبخشاید
کسی نگفت که بیرون ازو دوایی هست

سعدی

• توضیح: در خلق ارکستر و آواز " گناه عشق " از اشتراکات گوشه بیداد همایون و *Tarantas* فلامینکو، به طوری که از نقطه نظر موسیقی سنتی ایران و اسپانیا قابل ارزش و تأمل باشد، با تلفیقی در متن و محتوای اثر و نه صرفاً در ارکستراسیون آن استفاده گردیده است.

۱ بیایا که مرا با تو ماجرای هست
بگویی اگر گنهی رفت و گر خطایی هست

۲ روا بود که چنین بی حساب دل ببری
مکن که مظلّمه خلق را جزایی هست

۳ به کام دشمن و بیگانه رفت چندین روز
زدوستان نشنیدم که آشنایی هست

۴ کسی نماند که بر دردمن نبخشاید
کسی نگفت که بیرون از دوایی هست

آواز "گناه عشق"
آواز | همایون شجریان
آهنگساز | علی قمصری
غزل | شیخ اجل سعدی

وبلاگ اختصاصی همایون شجریان
<http://homayounshajarian.blogfa.com>

• توضیحات شعر آواز " گناه عشق "

- **ماجرا:** در لغت به معنای « آنچه اتفاق افتاده، ماوَقَع » است. در اینجا « ماجرا » به معنای « رنجش » به کار رفته و بنابراین کاربرد آن در اینجا متأثر است از اصطلاح صوفیانه‌ی « ماجرا گفتن » که یکی از آداب صوفیان بود: هر گاه میان دو صوفی یا دو درویش متعلّق به یک خانقاه، رنجشی پیش می‌آمد، همه‌ی صوفیان در حضور پیر جمع می‌شدند و در را می‌بستند، آنگاه دو طرفِ ماجرا به زبان نرم، به گلایه و بازخواست از یکدیگر می‌پرداختند، و شخصی که جرم بر او ثابت می‌شد به نشانه‌ی پذیرفتن خطای خود برهنه می‌شد، یعنی خرقه‌ی خود را از سر بیرون می‌آورد و آن را در میان جمع می‌انداخت و به عذرخواهی و استغفار و غرامت در قدمگاه (کفش کن) می‌ایستاد. **گنهی رفت:** گناهی (از من) سر زده است. **معنای بیت:** بیایا (و از من دوری نکن) زیرا در میان من و تو رنجشی پیش آمده است، اگر گناهی از من سر زده است و اگر خطایی مرتکب شده‌ام، بگو.
- **روا بود که:** آیا رواست که، انصاف است که، **که:** زیرا. **مظلّمه:** ظلمی که در حقّ کسی صورت گیرد، و نیز به معنای چیزی که به ستم از کسی بگیرند. **خلق:** مردم. **جزا:** مجازات، کیفر. **معنای بیت:** آیا انصاف است که دل‌ها را به این صورت بی‌حدّ و حساب غارت کنی؟ این کار را نکن، زیرا هر ظلمی که در حقّ مردم شود (در فردای قیامت) مجازاتی دارد.
- **به کام:** بر وفق مراد، به دلخواه، مطابق میل و آرزو. **چندین:** (بیانگر کثرت) این همه، این اندازه. « چندین روز »: این همه روز، روزهای بسیار. **که:** در اینجا بیانی است. **آشنا:** دوست، یار. **معنای بیت:** روزهای بسیار از عمر من بر وفق مراد بدخواهان و بیگانگان گذشت (در این روزهای متوالی من چنان پریشان حال بودم که بدخواهانم آرزو داشتند) و در این مدت هیچ نشنیدم که یار سراغ مرا بگیرد و بگوید که ما یاری داریم.
- **نبخشاید:** ترخّم نکند، دل نسوزد. **در چاپ یغمایی:** « ببخشاید ». **بیرون ازو:** غیر از او (=یار). روایت چاپ فروغی چنین است: « که برون ازین دوایی هست ». **معنای بیت:** کسی نماند که دلش به حالِ دردمند من نسوزد (هر که درد مرا دید، دلش به حالم سوخت) و هیچ کس نگفت که این درد غیر از یار درمانی دارد (همه اتفاق نظر داشتند که تنها درمانِ دردِ من، وصال یار است).

• قطعه‌ی “رخس زار”

فرهنگ غنی موسیقی جنوب ایران هنوز در میان مردم این مرز و بوم ناشناخته است. ریتم‌های خلاقانه‌ی ویژه‌ی منطقه‌ی زار برای تسخیر ناشناخته‌هاست؛ برای صید آن قسمت از هستی که تاکنون کمتر توجهی بدان شده.

منشاء زار از دوردست‌هاست، زار از دریا می‌آید و به دریا هم می‌رود. قطعه‌ی “رخس زار” و تکنوازی تار علی قمصری، فضایی ابداعی و بدیع در موسیقی ست که در این آلبوم معرفی گردیده. نگرش علمی این فضا، از موسیقی مقامی کردستان و گوشه‌ی بیداد همایون بوده و تموجات احساسی آن از موسیقی بومی زارگیری جنوب ایران می‌باشد.

کوک متفاوت تار، گردش ملودی‌ها، ساختارهای هارمونیک، و نت‌های ایست و شاهد، این فضا را کاملاً از مقام‌های موجود منفک و مستقل ساخته و چونان فرهنگ زار، جلوه‌ای بکر و بدیع بدان بخشیده است.

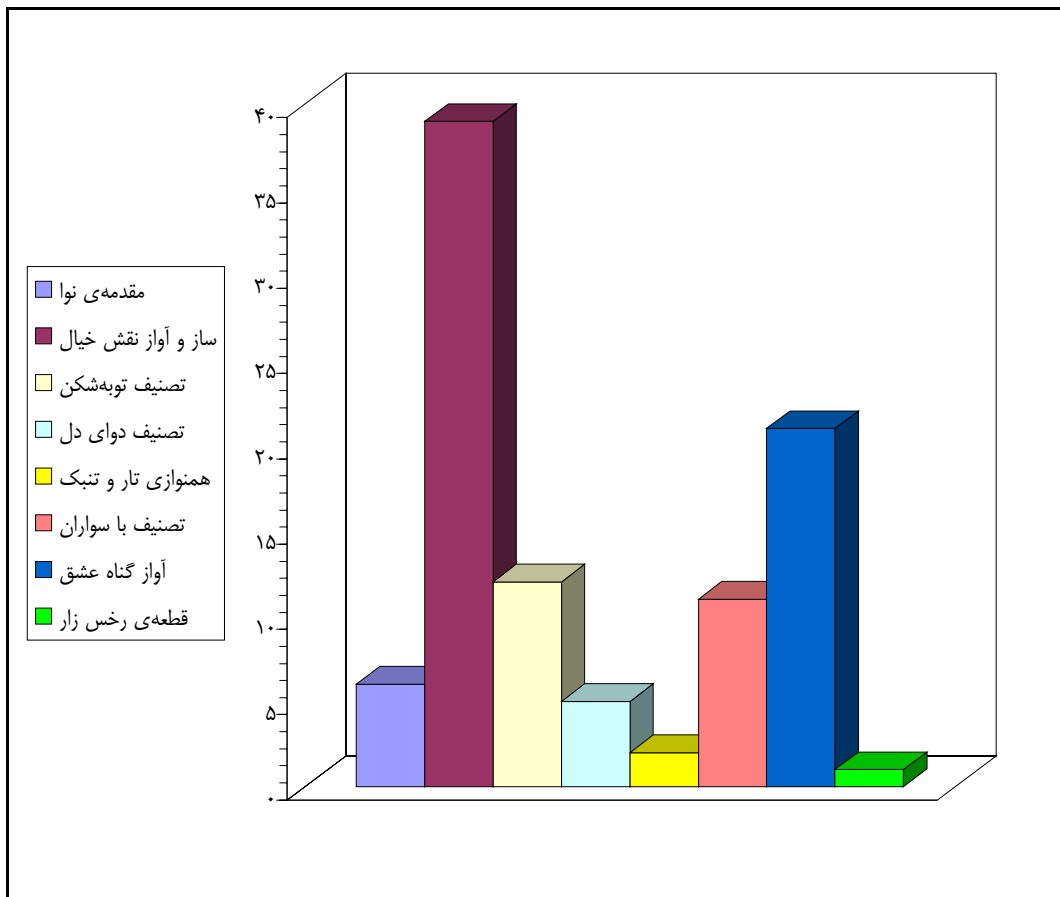
• نتایج نهایی نظرسنجی از بازدیدکنندگان وبلاگ اختصاصی همایون شجریان پیرامون بهترین قطعه‌ی آلبوم نقش خیال

عنوان نظرسنجی: کدامیک از قطعات آلبوم «نقش خیال» را بیشتر می‌پسندید؟

تاریخ شروع نظرسنجی: ۸۵/۳/۱۲

تاریخ اتمام نظرسنجی: ۸۵/۴/۱۲

تعداد شرکت‌کننده‌ها: ۹۷ نفر

• در پایان:

نقش خیال حال و هوای خاص خود را دارد و قابل قیاس با دیگر آثار موسیقی سنتی ما نیست. با شنیدن این اثر ابتدا حسی غریب به شنونده دست می‌دهد، نمی‌داند این کار مطابق میل موسیقایی‌اش هست یا نه... در حوزه‌ی موسیقی‌های مورد پسند و پذیرش وی قرار می‌گیرد یا نه... به طور کلی نقش خیال از آن دست آثاری است که گوش سپردن طولانی‌مدت به آن موجب الفت بیشتر و پی‌بردن به زوایا و خفایای جالب‌تر می‌گردد. در مصاحبه‌ی با همایون شجریان در روزنامه‌ی شرق می‌خوانیم که او خود این نوع موسیقی را زیاد دوست ندارد و هدفش را در آن نمی‌بیند و شاید تنها به چشم آزمایش و تجربه به این اثر می‌نگرد.

دوازدهم تیرماه یکهزار و سیصد و هشتاد و پنج
[سهند سلطاندوست](#)